

TOPONIMIA

Herrien izenak ez dira beti legezkoak

Euskal Herriko udalerrien izenen zerrenda emana du Euskaltzaindiak, baina horrek ez du beti bat egiten izen ofizialekin. Iparraldean legediak agintzen du hala izatea; Hegoaldean, berriz, herri gehienek daukate izen ofiziala euskaraz, baina ez denek. Eta batzuek euskaraz bai, baina oker.

UNAI BREA

EUSKARAZ ARITZEN GAREN kazetariok ondo ezagutzen dugu bidea. Euskaltzaindiaren webguneak badu izendegiei buruzko atala; bertan bilaketa azkarra eginda, erraz aurkitzen dira, beste ehunka toponimoren artean, Euskal Herriko udalerriguztien izenak. Eta ez kasu gutxitan, izen bat baino gehiago edukiko du udalerririk berak. Ofiziala batetik, Euskaltzaindiak emandako era arautua bestetik. Ipar Euskal Herrian, denok ezagutzen ditugun arrazoiak medio, bata eta bestea sekula ez dira bat etortzen. Sal-

buespenik izatekotan –guk ez dugu aurkitu–, kasualitate bati esker izango da, euskararen eta frantsesaren sistema fonologikoa eta ortografia oso desberdinak direlako.

Gai honetan zentralismoaren gailurra jo du Frantziako Estatuak: udal baten izena aldatzeko eskuduntza Ministro Kontseiluak du. Hegoaldean, berriz, Nafarroan Gobernuari dagokio ardura, eta Araban, Bizkaian eta Gipuzkoan udal bakoitzari. Hala ere, EAEko Euskararen Legeak dio herri izenak dagokion hizkuntzan eman behar

direla, Mikel Gorrotxategik, Euskaltzaindiko Onomastika Batzordeko idazkari eta Onomastika Zerbitzuko arduradunak, gogorarazi digunez. “Euskarazkoak euskaraz, gaztelaniazkoak gaztelaniaz, eta biak daudenean, biak”.

Nazioartean nagusi den joerari segitzen dio Euskaltzaindiak: toponimoak jatorrizko hizkuntzaren forma akademikoan eman behar dira. Horregatik, esaterako, “v”-z idatzi behar da Villabona erdal izena, eta ez Billabona.

Euskaraz forma akademikoa

Euskaltzaindiaren arauarekin bat ez datozen udalerririk bi ageri dira errotulu honetan: Bilbo eta Sopelana. Euskal era arautua eta izen ofiziala berdinak ez diren Bizkaiko udalerrietan, bi hauena da adibiderik esanguratsuenak.

UNAI BREA

zein den ezartzea Euskaltzaindiaren erantzukizuna da. 1979an, Hegoaldean euskarazko izenak ofizial bihurtzen hasi zirenean, izendegi bat proposatu zuten, eta geroztik izendegi hori lantzen segitu dute, baita euskara ofiziala ez den eremuetarako ere. Emaitza arestian aipatu dugun euskal era arautuen zerrenda da. Hura osatzean erabilitako irizpideez berba egin digu Gorrotxategik: “Begiratzten da dokumentazioan nola agertu diren toponimoak, nola erabiltzen dituzten euskaldunek gaur egun eta, dakigun apurrean, nola erabili duten iraganen”. Horrez gain, lege fonetikoak hartu behar dira kontuan. Euskaltzaindiak ahozko aldaera batzuk onartzen ditu idatzizkorako, eta beste batzuk ez.

Euskaltzaindaren saiakerak

Euskal era arautua Euskaltzaindiaren beste edozein arau bezalakoa da. Horrek esan nahi du batuaz idazten ari denak hura erabili behar duela zuzen arituko bada, udalerriaren izen ofiziala edozein dela ere. Gasteiz idatzi behar da euskarazko jardunean, eta ez Vitoria-Gasteiz. Hortik landa, Euskaltzaindia saiatzten da, saiatzten denez, lurralde eremu bakoitzean eskuduntza daukan administrazioarekin harremanean jarri eta udal guztien izen ofiziala euskarazkoa izan dadin, edo behintzat euskarazkoa

ere ager dadin erdarazkoarekin batera. Ez du beti lan erraza, eta Gorrotxategik azpimarratu gura duenez, indarra ere ez du sobera izaten halako eginkizunetarako.

Ipar Euskal Herrian, bistan denez, antzua da administrazioarekiko edozein hurbilketa. Bestalde, herri ekimenari esker herri askoren sarreretan ikus daitezke euskarazko

Euskaltzaindiko Mikel Gorrotxategik dioenez, EAEn administrazioak legea urratzen duten udalen alde egiten du, “izen ofiziala hau da eta...” argudiatuz

errotuluak frantsesezko ofizialarekin batera, baina ez daude beti zuzen idatzita, era arautuari men eginez esan nahi baita. “Ahalegintzen gara errotulu horiek ipintzen dituztengana joaten, baina hori da agian gehien kostatzen zaiguna”, dio Euskaltzaindikoak.

Hegoaldeko egoera guztiz desberdina da: udalerrri gehienek daukate izen ofiziala euskaraz, bakarrik edo erdarazko izenarekin batera. Gutxi dira gartzelaniatzeko forma hutsari eusten diotenak, eta denak, Arabako bat izan ezik, Nafarroan daude. Euskaltzaindiak ematen duen era arautuarekin bat ez datozen gainerakoek euskaraz daukate

Iparraldean euskara ofiziala ez izanagatik, herri batzuen sarreretan euskal izena ikus daiteke frantsesezkoaren aldamenean. Alta, horietan ematen den euskal forma ez dator beti bat Euskaltzaindiak emandako era arautuarekin, argazkian ageri den Altzürükün bezala.

izena, baina oker. Kontuan hartu behar da, bestalde, zenbait kasutan galdua dela herriaren euskal izena. Horrelakoetan, erdarazkoa onartzen da euskal era araututzat. Arabako Errioxan dagoen Villabuena, edo nafar Erriberako Caparroso, Murillo el Fruto eta abar, halaxe idatzi behar dira euskaraz ari garenean ere.

Legez kontra EAEn

Esan dugunez, EAeko Euskararen Legearen arabera jatorrizko hizkuntzan behar bezala idatzita eduki behar dute izena udalerrri guztiek. Bi hizkuntzetan izena dutenek, bietan. Arrasate/Mondragón, esaterako. Kasu horietan, euskarazko aldaera, noski, euskal era arautuarekin bat etorri behar da. Eta kasu gehienetan, euskarazkoa da izen bakarra. Baina legeak lege, dozena bat inguru herrik –zehatzago esateko, hamalau aurkitu ditugu Euskaltzaindiaren webgunean arakatzuz– ez diote horri men egiten. Zazpi Bizkaian daude, sei Araban eta bakarria Gipuzkoan.

“Legeak izan duen garapen eskasa da arazoa”, dio Gorrotxategik. Horren froga izan daiteke, berbarako, izen bi dauzkaten herriek bien ordena libreki erabaki ahal izatea. Lehenbizikoa euskaraz du Donostia-San Sebastiánek, alderantziz Vitoria-Gasteizek. Biek ala biek, bestalde, gidoiaren ordeez barra erabili behar lukete izen biak bereizteko, Euskaltzaindiak orain dela urte gutxi emandako arau baten arabera, baina lehengoari eusten diote.

Gidoiaren auzia, hala ere, hutsaren hurrengo da beste batzuen aldean. Lege garapenik ez dagoenez, hura urratzeak ez dakar inolako ondoriorik, Gorrotxategik salatzen duenez. “Are gehiago, administra-

zioak legea urratzearen alde egiten du, ‘izen ofiziala hau da’ argudiatuz. Eta bai, ofiziala izango da, baina legez kanpokoak”. Zenbait kasutan, ortografiazko aldaketa txikia besterik ez dago, “tz”-ren orde “z” erabiltzea eta hala-koak. Beste adibide batzuk lazgarriagoak dira. Aipa ditza-gun zenbait.

Arteaga eta Sopela

Gorago aipatu ditugun lege fonetikoei buruzko arauai ez diete jaramonik egiten Bizkaiko udalerrri bi hauek, ofizialki Arteaga eta Sopelana. Lehenbizikoaren kasuan, Euskaltzaindiaren irizpidea da ezin dela onartu idatzizkoan bokal arteko “g”-a galtzea; euskaldun askok egiten dute, baina beste askok ez. “Atzo goizeko gauza da hori, ez da lege fonetiko; Arteaga esatea, gaztelaniaz *Zeviya* esatearen parekoa da”, dio Gorrotxategik. Ez du balio idatzirako, beraz.

Sopelana gertatzen dena alderantzizkoa dela esan daiteke. Bokal arteko “n” leuna galtzea, hori bai, guztiz orokortuta dagoen euskaren lege fonetiko da, toponimian ez ezik hiztegi arruntean hamaika adibidek erakusten duten bezala. Sopelana, bertako Udalak aldarrikatzen duenez, euskal izena da, egia, baina orain dela 1.000 urteko euskaldunek erabiltzen zutena. Beste hiri espainiar batekin konparazioa eginez, Sopelana erabiltzea Zaragozari Cesar Augusta esatea bezalakoa dela dio Gorrotxategik.

Irudian, Bera, euskal izena izen ofizial bakarria izateko epaitegietara jo duen Nafarroako bi herrietako bat da. Bestea Orkoien da. Bi kasuetan, Gobernuaren erabakiaren aurka jo behar izan zuten udalerriek.

Bilbo

Zeinek eta Euskal Herriko hiri handienak ere muzin egiten dio Euskaltzaindiaren gomendioari. Bitxieta da Udalak berak eskatu zuela gomendio hori, eta aitzindarietako izan zen gainera, 1979an egina baitzuen eskaria. Hiria euskal izena Bilbo zela esan zioten Euskaltzaindikoek, Koldo Mitxelena hain zuzen, baina izen ofiziala Bilbao da hala eta guzti. “Euskaraz aipu bakarrean agertzen da Bilbao izena, XVI. mendeko erretratu batean. Gainerakoan, euskal idazle guztiek Bilbo erabili izan dute beti; gauza bera egin dute Bizkaiko euskaldun guztiek, eta baita Bilbo-Donostia trenbidearen ondoko herrietako gipuzkoarrek ere”. Argudio gehiago behar duenak...

Bidania-Goiatz eta Villabuena

Izen ofiziala Bidegoian du gipuzkoar udal txikiak, Bidania eta Goiatz herriek batzea erabaki zuten geroztik. Euskaltzaindiak, besterik gabe, ez du neologismoa onartu, Arabako Eskuernaga onartu ez duen bezala. Aipatua dugu honezkeroko herria, Villabuena da eta. Ofiziala, berriz, Villabuena de Álava/Eskuernaga. Bitxia da, zinez, kasu hau: Euskaltzaindiak erdarazko izena dauka euskal era araututzat –de Álava “abizena” alde batera utzita–, eta Udalak euskal izentzat daukana ez du onartzen. “Herriaren antzinako izena Villaescuernena zen”, argitu digu Gorrotxategik, “eta ulertzeko denez, XVIII. mendean gobernadore zibilari

aldatzeko eskatu zioten, inguruko guztiek iseka egiten zitelako”. Gobernadoreak Villabuena izena eman zien, eta denak pozik. Euskal izenak ofizialtzen hasi zirenean, Euskaltzaindiak Uriona proposatu zuten, baina herriak ez zuten onartu. Aldiz, norbaitek asmatutako Eskuernaga besarkatu zuten, “Villaescuernena zaharretik abiatutako izena, hanka eta bururik gabeko etimologian oinarritua”. Azkenik, etsita, Euskaltzaindiak atzera bota zuten inork erabiltzen ez zuten Uriona, eta Villabuena atxiki, baina Udalak Eskuernari eutsi zion. Gaur arte. ■

argia.com Maiatzaren 3tik aurrera, zenbait euskal herritako izenari buruzko informazio gehiago aurkitu ahal izango duzu Unai Brearen blogean.

gozatu euskaraz

gure artean euskaraz

BFA DFB

Bizkaiko Foru Aldundia
Diputación Foral de Bizkaia